

Пасічник Г. Р.,

магістр Національного університету "Острозька академія"

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНЦІЇ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

У статті розглядаються особливості конкуренції на страховому ринку України. Автором визначено проблеми економічного, нормативно-правового, організаційно-методологічного, інформаційно-аналітичного, кадрового і технологічного характеру, які суттєво впливають на розвиток страхового ринку країни, запропоновано можливі шляхи їх вирішення.

The article investigates the peculiarities of competition on the Ukrainian insurance market. The author determines economic, legal, organizing, methodological, information, analytical, personnel and technological problems, which influence substantially on the development of the insurance market, and offers the possible ways to solve them.

Актуальність теми. Страховий ринок є однією з найважливіших складових фінансової безпеки. Без розвинутого, конкурентоспроможного страхового ринку неможливо забезпечити поступальний соціально-економічний розвиток держави, безпечне функціонування суб'єктів господарювання, підвищення добробуту населення, убезпечення різних сфер його життєдіяльності. Проте сьогодні в Україні страховий ринок перебуває лише на етапі становлення, а його розвиток супроводжується численними проблемами економічного, нормативно-правового, організаційно-методологічного, інформаційно-аналітичного, кадрового і технологічного характеру. Чинне законодавство, що регламентує функціонування страхового ринку, не є логічно завершеним. Бракує необхідних методичних розробок для підвищення конкурентоспроможності та ефективності діяльності страхових компаній. Немає ґрунтовних наукових досліджень і аналітичних матеріалів, пов'язаних з конкуренцією на страховому ринку України.

Адже, без конкуренції жоден ринок не може функціонувати ефективно, тому що конкуренція і конкурентна боротьба є основними інструментами розвитку економіки. Присутня кон-

куренція і на страховому ринку України, а про її посилення свідчить збільшення кількості компаній з іноземним капіталом, запровадження маркетингових та інноваційних технологій, а також увага, яка в останні роки приділяється кадровим проблемам, рекламі й популяризації страхування. Дослідження розвитку конкуренції на страховому ринку України науковці поки що майже не приділяли уваги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти конкуренції на страховому ринку висвітлювались у комплексних дослідженнях страхового ринку України, здійснених В. Д. Базилевичем [1], О. М. Залетовим [2] та В. М. Фурманом [3], але вперше комплексно цю проблему та її показники досліджувала Л. В. Нечипорук, яка виклала теоретичні засади кількісної оцінки конкурентного середовища та охарактеризувала низку показників його оцінки [4]. Але й досі фактичні показники конкуренції на страховому ринку України не аналізуються на достатньому рівні.

Конкуренція на страховому ринку України має значну специфіку і більшість учасників ринку, зокрема страхові компанії, не зацікавлені розкривати реальні показники своєї діяльності, способи залучення та утримання клієнтів. Внаслідок цього реальні показники та наслідки конкуренції не аналізуються.

Тому **мета дослідження** полягає у вивченні теоретичних аспектів конкуренції на страховому ринку України та практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності конкуренції страхового ринку на основі аналізу показників конкуренції, властивих даному ринку України; виявлення чинників, які впливають на розвиток конкуренції та удосконалення інституційного забезпечення ринку страхових послуг.

Виклад основного матеріалу. Для оцінки рівня конкуренції на ринках переважно застосовуються два показники: показник сконцентрованості ринку, який також називають показником монополізації, та показник ринкової конкуренції (індекс Герфіндалля-Гіршмана). Перший показник показує, яку частку ринку займають найбільші підприємства, у нашому випадку перших 5, 10, 50 і т. ін. страхових компаній.

Перш, ніж проаналізувати показник сконцентрованості ринку, розглянемо динаміку кількості страхових компаній, зображену на рисунку 1.

Як видно з рисунка 1, кількість страхових компаній у 2007 році становила 442, у тому числі 64 СК з страхування життя та 378 зі страхування іншого, ніж страхування життя. За 2000-2007 рр. число їх зросло на 159, або ж у 1,56 раза, у тому числі

– СК-life – на 47 та СК-non-life – на 112, лише за останній рік число страхових компаній збільшилось на 35, в тому числі СК-life – на 26 та СК-non-life – на 9 . Велика кількість страхових компаній, з одного боку, оцінюється позитивно і засвідчує розвиток конкуренції на ринку страхових послуг.

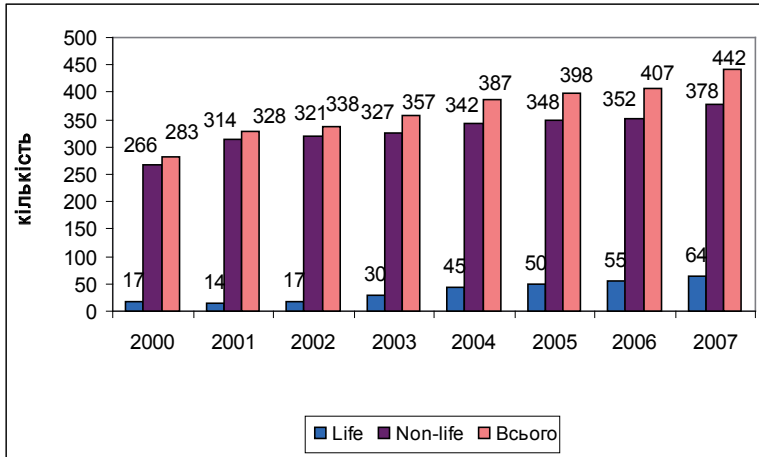

Рис. 1. Динаміка кількості страхових компаній в Україні за 2000-2007 рр.

З іншого боку, така кількість страховиків в Україні є невідповідною високою і з кожним роком число їх збільшується, не тільки стосовно реальних потреб суспільства в страхових послугах, а й щодо тієї частки ризиків, яка ними страхується. Це означає, що більшість страхових організацій є "кептивними", тобто займається не реальним страхуванням, а "перекачуванням" коштів, які витрачає суб'єкт господарювання на страхування, іноземним перестраховикам та отриманням комісійної винагороди за передачу ризиків у перестраховання.

За оцінками українських та закордонних аналітиків, частка реального страхування була найнижчою у 2003 році, поступово підвищившись до 40-44 % у 2004 році та 49 % – у 2005 році. Більшість цих надходжень дають "кептивні" страхові компанії, які зі справжніми кептивами, призначені для страхування високих або специфічних ризиків, нічого спільного не мають. Негативне значення кептиву полягає не тільки у здійсненні псевдострахування, але й у створенні закритих зон для реаль-

ного страхування, бо там, де працює кептив, до страхування не допускається звичайна, ринкова компанія. Закриті сегменти страхового ринку дають величезні надходження і призводять до напруженості на відкритих сегментах, тим самим штучно підвищуючи конкуренцію.

Розглянемо показник сконцентрованості страхового ринку України, який спостерігався у 2007 році (рис. 2). Страховий ринок України, як і інші ринки, характеризується високою концентрацією бізнесу – на перші 100 компаній припадає понад 82 % бізнесу – така картина властива всім світовим ринкам страхових послуг, 73,7 % страхового ринку сконцентровано у перших 50 страхових компаній.

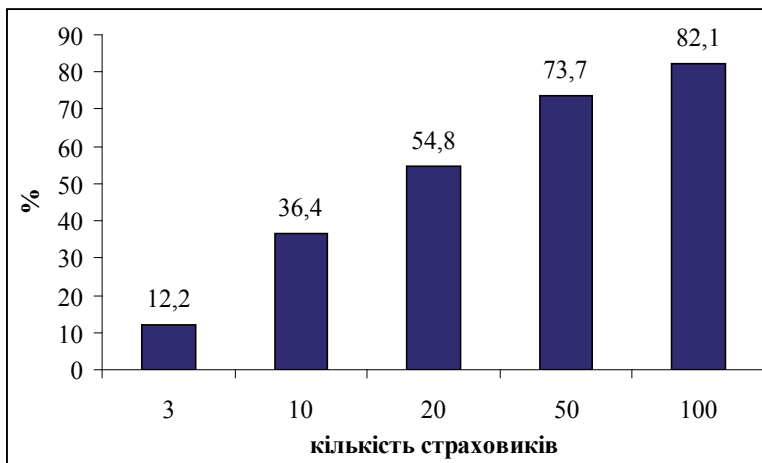

Рис. 2. Концентрація страхового ринку України у 2007 році

Так, першим трьом страховим компаніям належить 12,2 % страхового ринку України, до них належать: "Лемма" з 610,1 млн. грн. отриманих страхових платежів, "Оранта" – 479,6 млн. грн. та Земська страхова компанія – 448,9 млн. грн. страхових платежів. До перших десяти страховиків, які володіють часткою розміром 36,4 % страхового ринку є вищезазначені страхові компанії: Джeneralі Гарант – 360,6 млн. грн., Аванте – 329,1 млн. грн., Інго Україна – 267,0 млн. грн., Українська пожежно-страхова компанія – 222,2 млн. грн., Кремій – 217,6 млн. грн., Аска – 215,8 млн. грн. та Догмат-страхування – 192,7 млн. грн. сплачених страхових платежів.

Показники монополізації ринку натомість у 2003 році такі: перші три страховики займали 23,1 % ринку, а перші п'ятдесят – 77,7 %; у 2004 році перші три – 22,3 %, а перші п'ятдесят – 83 %; у 2005 році перші три – 12,2 %, а перші п'ятдесят – 73,7 %; у 2006 році перші три – 11,8 %, а перші п'ятдесят – 72,3 %. Наведені цифри свідчать, що на українському страховому ринку немає явного монополіста. Найбільші українські страховики останніми роками займають близько 4 % кожен, що загалом можна вважати позитивним явищем. Той факт, що перші п'ятдесят страховиків займають близько 75 % ринку чітко свідчить про кількісну переважаність нашого ринку, неефективне використання інвестованих у нього коштів, і є доказом того, що на ринку неминучі поглинання, злиття або й самоліквідація багатьох компаній.

Загалом, цей процес уже розпочався. Хоча кількість компаній ще збільшується (у 2006 році – на 9, у 2007 році – на 35), але темпи приросту зменшуються, а кількість компаній, які щороку виключаються з реєстру, стабільна: у 2006 році з реєстру страховиків виключено 20 компаній, а у 2007 році – 17 компаній. Показники діяльності ринку за 2005-2006 роки та показники монополізації чітко засвідчують, що найбільш оптимальною в нинішніх умовах є кількість страховиків в межах 100 компаній. Зрозуміло, що при дотриманні величин статутних фондів та показників платоспроможності ніхто не викине з ринку невеликої компанії, але рано чи пізно це здійснять показники їхньої економічної ефективності та процесі глобалізації.

Показники конкуренції, як видно з таблиці 1, свідчать, що протягом 2003-2007 років рівень конкуренції на ринку загального страхування значно (у 4-9 разів) перевищував рівень конкуренції на ринку страхування життя. Це зрозуміло, бо ринок страхування життя тільки починає формуватися, на ньому працює відносно невелика кількість компаній, а частка цього ринку в загальному обсязі усього страхового ринку ненабагато перевищує 3 %.

*Таблиця 1.
Індекси конкурентності (індекси Герфіндала-Гіршмана)
страхового ринку України за 2003-2007 роки*

Рік	Всього по ринку	У тому числі:	
		загальне страхування	страхування життя
2003	282,10	282,10	1941,80
2004	309,98	315,90	1443,87
2005	159,98	167,60	1257,70

2006	153,85	162,70	1465,99
2007	167,02	172,12	1278,05

Ці ж дані свідчать, що на ринку загального страхування існує жорстка конкуренція з коливальним характером і загальним трендом до посилення (показник конкуренції зменшується), а на ринку страхування життя конкуренція низька, хоч теж існує тенденція до її посилення (показник конкурентності зменшується, але темпи його зменшення значно нижчі, ніж на ринку загального страхування).

Високі показники конкуренції спостерігаються тому, що на ринку працює значна кількість страхових компаній. Якщо порівнювати величини цього показника на українському страховому ринку з іноземними ринками страхових послуг, то у 2005 році на польському страховому ринку з обсягом валових страхових платежів у 49,6 млрд. грн. працювало 66 страхових компаній та 7 філій закордонних страховиків, то на українському страховому ринку з обсягом збору валових премій у 12,9 млрд. грн., тобто у 3,8 раза менше, ніж у Польщі, на початку 2006 року працювало 398 страховиків, тобто у 5,5 раза більше. У 2005 році український страховий ринок був поділений майже на 400 сегментів і внаслідок більшої кількості компаній та менших обсягів надходжень страхових платежів підвищився рівень конкуренції на цьому ринку.

Економічна наука також розрізняє цінову і нецінову конкуренції. Основною вважається цінова конкуренція, яка в умовах українського страхового ринку має обмежені можливості. Це явище пояснюється двома чинниками. По-перше, через відсутність достатньої кількості кваліфікованих спеціалістів з розрахунку страхових тарифів (актуаріїв) ціни на страхові продукти не завжди обґрунтовані. Здебільшого їх порівнюють із цінами інших компаній, які діють на цьому ж сегменті ринку або на тій же території.

По-друге, в Україні для обов'язкових видів страхування страхові тарифи встановлюються єдиними для усіх страхових компаній незалежно від території, яку вони обслуговують. У такому випадку компанії можуть конкурувати тільки кількісно, тобто за рахунок збільшення кількості договорів страхування, для чого необхідна розвинута філіальна мережа, яка забезпечуватиме зростання обсягів продаж.

До способів нецінової конкуренції належать якість та надійність продукції, вдосконалення методів продажу, реклами і

популяризацію продуктів. Серед цих способів найважливішим є якість продукту, і тому співвідношення ціни та якості для матеріальних продуктів є вирішальним.

На українському страховому ринку величезну роль як важелі конкурентної боротьби відіграють способи продажу, кваліфікація продавців, реклама і популяризація страхування. Але необхідно відзначити, що із загальної кількості страхових компаній ці методи активно розвивають не більше 50 компаній, які працюють на відкритому ринку. Наявність закритих зон і кептивів приводить до появи специфічної силової конкуренції, при якій некептивні компанії виштовхуються з окремих сегментів ринку.

Для появи реальної здорової конкуренції на страховому ринку необхідний подальший розвиток економіки країни, зниження загального рівня корупції в державі та удосконалення страхового законодавства. Наприклад, підвищення удвічі вимоги до мінімального розміру статутного фонду страховиків: для ризикових компаній — до 2 млн. євро, для компаній зі страхування життя — до 3 млн. євро. Ухвалення закону ускладнить життя дрібним страховикам і зробить дорожчим створення нових компаній.

Збільшення статутних фондів, з одного боку, адаптує українське фінансове законодавство до європейських стандартів, а з іншого — стане бар'єром для створення так званих кептивних страхових компаній, оскільки в законі прописана вимога оплачувати їхній статутний фонд одразу при реєстрації, не використовуючи кредитних коштів.

Висновки. На українському страховому ринку існують як відомі види конкуренції, так і специфічні її види — кількісна і силова конкуренції, властиві ринкам країн з перехідною економікою. Фактичний рівень конкуренції поки що невисокий через загальний низький розвиток страхування, який дозволяє страховим компаніям розширювати операції за рахунок не охоплених страхуванням об'єктів. Через наявність закритих зон та кептивних компаній конкуренція існує у прихованій формі.

Література

1. Законодавство України про страхування: Збірник нормативних актів/ Ред. П. Д. Біленчук, І. В. Філонюк, І. В. Яковенко. — К.: Атіка, 1999. — 464 с.
2. Базилевич В. Д. Страховий ринок України. — К.: Знання, 2002. — 417 с.
3. Власенко О. О. Розвиток страхового ринку України // Фінанси України. — 2005. — № 8. — С. 140-144.

4. Джуччі Рікардо та Хенке Фолькер Значення ринку страхування для економічного розвитку України: аналіз та рекомендації для економічної політики // Страхова справа. – 2004. – № 1. – С. 70-75.
5. Залетов А. Н. Страхование в Украине // Под ред. О. А. Слісаренко. – К.: BeeZone, 2002. – 452 с.
6. Заруба О. Д. Страхова справа: Підручник. – К.: Товариство “Знання”, КОО, 1998. – 321 с.
7. Інформація про стан та розвиток страхового ринку України за 2007 рік // www.dfr.gov.ua / Ринки фінансових послуг
8. Нечипорук Л. В. Теорія та практика страхового ринку в Україні: Монографія. – Харків: Вид-во Нац. Ун-ту внутр. справ. – 2004. – 300 с.
9. Свириденко А. А. Стан та перспективи розвитку страхового ринку України // Фінанси України. – 2005. – № 4. – С. 146-150.
10. Філонюк О. Ялтинська кооперація // Страхова справа. – 2006. – № 3. – С. 56-61.
11. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку: Монографія. – К.: КНЕУ. – 2005. – 296 с.